

Н. М. Дігтяр

м. Полтава

к.пед.н., член Національної спілки майстрів народного мистецтва України

НАРОДНА КАРТИНА ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

***Анотація.** У статті розкривається проблема патріотичного виховання школярів та пропонуються нові шляхи щодо її вирішення. На думку автора ефективному вихованню патріотизму у школярів сприятиме активне вивчення одного з різновидів народного мистецтва – народної картини. Ознайомлення з народною картиною як унікальним культурно-мистецьким надбанням сприятиме засвоєнню школярами системи цінностей, моральних норм, традицій, звичаїв, обрядів українського народу; вираженню національної самоідентифікації учнів; вихованню справжнього патріота та громадянина своєї держави.*

***Ключові слова:** патріотичне виховання, народна картина, народне мистецтво, школярі.*

Постановка проблеми. Концептуальні положення щодо організації навчально-виховного процесу на кращих національних традиціях, патріотичному вихованні України знайшли відображення у Законі України “Про освіту”, Державному стандарті базової і повної загальної освіти (2011), Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013). Ці законодавчі та нормативно-правові документи визначають пріоритети сучасної освіти щодо патріотичного виховання особистості на загальнолюдських та національних художніх цінностях.

У зв’язку з цим виховання патріотизму, як складової загального виховного процесу, потребує нових підходів, засобів виховання, що в подальшому допоможуть сформувати особистість, здатну самовіддано любити до Батьківщин, пов’язувати власну долю з долею своєї країни.

Унікальним мистецьким здобутком українського народу є народні картини. Ці культурно-історичні цінності сприяють вихованню в учнів патріотизму, національної гідності, поваги та любові до своєї Батьківщини, готовності захищати права та свободи свого народу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вченими широко розроблені питання патріотичного виховання учнів. Ідеї виховання патріотизму як складової національного виховання розробляли і утверджували класики вітчизняної педагогічної науки (Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, І. Стешенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський), які наголошували на проблемі формування громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати свою країну.

Народознавчим основам патріотичного виховання присвячено багато сучасних наукових праць (О. Алексійчук, М. Качур, О. Коркішко, Ю. Ледняк, Г. Майборода, А. Максютів, А. Ребрина, Ю. Руденко, О. Семашко, В. Стрельчук, І. Таран, О. Тищенко, Ю. Руденко, О. Семашко, Т. Чернігівець та ін.). Дослідники одностайні у тому, що саме народна культура, її вияви, різновиди – важливий та необхідний засіб патріотичного та громадянського виховання.

Особливості народної картини як своєрідного вияву народної культури розглядали мистецтвознавці, етнографи та педагоги Т. Бельская, П. Білецький, М. Бутнік-Сіверський, І. Гончар, Т. Марченко-Пошивайло, О. Найден, Г. Островський, В. Откович, М. Парахін, Т. Саєнко, М. Селівачов, К. Скалацький, Д. Щербаківський. Проте недостатньо розробленими залишаються питання використання народної картини у патріотичному вихованні школярів. Саме тому **метою статті** є дослідження народної картини як дієвого засобу у патріотичному вихованні учнів та можливості її використання в навчально-виховному процесі сучасної школи.

Виклад основного матеріалу. Патріотичне виховання сьогодні набуває особливого значення, адже наша країна переживає важкий період своєї історії. Патріотизм – велика любов до Батьківщини, її народу, любов до всього рідного,

глибинного, материнського. У сучасних джерелах патріотичне виховання розуміється як формування у учнів усвідомлення глибокого зв'язку зі своїм народом, участь у його справах, турбота про його благо; збереження та примноження національної культури, традицій, звичаїв, обрядів; дотримання моральних норм і правил народу, законів держави; це діяльність, спрямована на утвердження державності свого народу, зміцнення належності своєї держави та готовність її відстоювати; знання історії свого роду, народу; сумлінне виконання своїх обов'язків у навчанні, вміння творчо працювати [3].

Головною метою виховання є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу. Педагогічний потенціал народного мистецтва у патріотичному вихованні молоді надзвичайно великий. Важливого значення в цьому аспекті набувають різноманітні різновиди народного мистецтва, зокрема народна картина – одне з найбільш яскравих, самобутніх та цікавих явищ українського народного мистецтва, різновид народного малярства (народного живопису, народного станкового живопису).

Мистецький феномен народної картини, на думку мистецтвознавців (О. Найден, М. Селівачов, К. Скалацький), у специфічному образно-семантичному та художньому баченню народним митцем явищ оточуючої дійсності. Незважаючи на яскраво виражені риси індивідуальності, майстри народної картини тяжіють до відтворення у своїх композиціях тематики, яка пов'язана з життям, традиційною етнокультурою нашого народу [1, с.291].

Закони побудови композицій найвних художників кожен раз народжуються в процесі самої творчості [2]. Звідси оригінальність та видима простота композицій народних картин, безпосередній показ фігур та предметів. Народним картинам, на відміну від професійного мистецтва, меншою мірою властива критика, сатира, вони переважно прославляють, прикрашають, оспівують, возвеличують явища, постаті, події, тим самим формують морально-етичну та емоційну прив'язаність до Батьківщини.

Одним з найголовніших образів української народної картини є образ козака Мамає, воїна, охоронця (С. Бушак, Р. Гошовський, А. Жаборюк,

Т. Марченко-Пошивайло, О. Найден, М. Парахін, С. Пономаренко, Ф. Уманцев). Козак – захисник країни і, в той же час, виконавець народних дум і пісень, втілював матеріальну та духовну культуру українського народу. На даних народних картинах можна побачити одноосібне зображення козака на темному тлі, або постать козака на фоні нескладного пейзажу (у більшості випадків це зображення дерева, до якого прив'язаний кінь). Картини, що зображують козака, за традицією називалися «Козак Мамай», «Козак-бандурист». Більшість народних картин не мають авторства. Проте на Полтавщині, завдяки науковим дослідженням К. Скалацького відомі художники із полтавських сіл Остап'є та Запсілля – Ф. Стівбуненко та П. Захаренко – автори народних картин [5, с. 25].

У своїй праці, присвяченій дослідженню твору «Козак Мамай», Т. Марченко-Пошивайло стверджує, що центральний образ козака у традиційній народній картині «Козак Мамай», «Козак-бандурист» уособлює та ідеалізує все козацтво, ілюструє уявлення про народного героя, виразника народних уподобань та прагнень, захисника своєї держави, ідеальний портрет лицаря, яким він склався в народній уяві [4, с. 12]. Поряд із узагальненим зображенням козака Мамає в українських народних картинах починаючи з XVIII століття з'являються реальні герої – І. Гонта, М. Залізняк [5, с. 27].

У народних картинах побутового змісту («Дівчино, моя, напої же коня», «Козак та дівчина», «Тікай, Петре з Наталкою...») втілене уявлення українського народу про силу і чистоту кохання. Окрім того, складові частини композиції картин побутового змісту мають символічний ідеалізований характер, чітко упорядкований композиційний простір картини. Характерним для народних картин є символізм, ще більший відхід від натури на основі базової структурної основи образу, яка зводиться часто до знаку чи символу, характерний для народних картин. Загалом, ці твори, набуваючи глибокої символічності, стали виявом духовного підґрунтя народу, а їх всебічне вивчення й детальне прочитання дає змогу пізнати духовний дивосвіт українства, його самобутню культурну спадщину. У народній картині своєрідними художніми засобами

народного примітиву стверджується ідея соціальної та етичної гідності простої людини, глибока патріотична свідомість, любов до свого краю та своєї історії. Народній картині притаманні простота манери виконання – твори митців народної картини нагадують де в чому дитячі малюнки, а тому сприймаються школярами легко, зрозуміло.

Масиви віршованих текстів морально-етичного змісту в народних картинах теж сприяють вихованню патріотизму. Написи розташовано різним способом; вони відрізняються за обсягом та змістом (Т. Марченко-Пошивайло, О. Найден, О. Романів-Тріска, К. Скалацький). Написи можуть бути коментарем до зображення на картині, тобто йти від автора, або ж бути зверненням героя твору до глядачів. Нерідко у народних картинах трапляються текстові включення, інколи настільки значні за розмірами, що наближаються до обсягів невеликої поеми.

Аналіз текстових включень у народні картини вказує, наскільки важливу роль у сприйнятті даних творів відіграє поєднання зорового та вербального образів (наприклад, народна картина «Тікай, Петре з Наталкою, іде мати з качалкою»). При цьому іноді жартівливий настрій у народній картині побутового змісту виникає на фоні серйозного виховного змісту. В цілому, оптимістичний настрій, подекуди з жартівливим спрямуванням твору домінує над сатиричним, який подається в делікатно-завуальованому, стриманому тоні (народна картина невідомого майстра з Полтавщини «Додому»).

Дослідження творів народної картини побутового змісту розкриває перед учнями народні уявлення про красу гарних вчинків, людських взаємин, виховує любов до праці, пропагує народні чесноти, кращі риси національного характеру українців, формує стійке ціннісне ставлення до мистецтва загалом та творів народної картини зокрема. У мисленні автора твору, як представника народу, живе ментальна пам'ять свого народу, зберігається інформація про минувшину рідного краю, а тому він сам виступає носієм і транслятором етнокультурних особливостей духовних здобутків своїх предків. Унікальність народної картини

полягає у тому, що вона сама по собі є намальованою книгою існування, буття українського народу.

Гостинність, щедрість, доброта, вірність, дружелюбність, працелюбність, побратимство – все, характеризує ментальність українців втілено у сюжетах народних картин. Вивчення засобів народних картин, образів, знаків та символів відшліфованих багатьма поколіннями сприяють вираженню національної самоідентифікації особистості, несуть у собі величезний патріотично-виховний потенціал, допомагають школярам виховати відданість своєму народу.

Висновки. Виховання патріотизму має бути стрижнем усієї навчально-виховної роботи, оскільки потрібно формувати особистість, яка має почуття гордості за свою державу, усвідомлює проблеми народу, здатна працювати на благо своєї країни. Твори народної картини допомагають учням відчувати та усвідомити унікальну національну неповторність і самобутність свого народу. Переймаючись інтересами, потребами, ідеалами свого народу, особистість стає зрілою, громадсько-свідомою, справжнім патріотом, творцем своєї долі та долі Батьківщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кара-Васильєва Т. Станкове малювання / Т. Кара-Васильєва // Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. Т. 4. / [голов.ред Г.Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2011. – С. 289–191.

2. Найден О. С. Українська народна картина. Фольклорний та етноісторичний аспекти походження і функцій образів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мистецтвозн. наук : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / О. С. Найден. – К., 1997. – 370 с.

3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 року № 641 "Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novini/novini/2015/06/16/nacziionalno-patriotichne-vixovannya/>

4. Марченко Т. М. Козаки-Мамаї / Т. М. Марченко. – К. : Опішне, 1991. – 80 с.

5. Скалацький К. Пошуки. Знахідки. Відкриття / К. Г. Скалацький. – К. : Родовід, 2001. – 178 с. : іл. – (Серія : Українське наївне малярство).

Аннотація

В статті розкривається проблема патріотического виховання школярів и пропонується нові шляхи її рішення. За думкою автора ефективному вихованню патріотизма у школярів буде сприяти активне вивчення різноманітності народного мистецтва – народної картини. Знакомство з народною картиною як унікальним культурно-художественним достоянням повинно сприяти засвоєнню школярями цінностей, норм, традицій, звичаїв, обрядів українського народу; вираженню національної самоідентифікації підліткового покоління; вихованню справжнього патріота и громадянина своєї держави.

Ключеві слова: *патріотическое виховання, народна картина, народне мистецтво, школярі.*

Summary

The article reveals the problem of patriotic education of students and proposes new solutions. According to the author the effective education of patriotism among students will contribute actively studying the variety of folk art – folk painting. Familiarity with folk painting as a unique cultural and artistic heritage promote mastering by students of values, norms, traditions, customs and ceremonies of the Ukrainian people; the expression of national identity of the younger generation; the education of a true patriot and citizen of the state.

Key words: *patriotic education, folk painting, folk art, students.*

Дігтяр Наталія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, майстер народної творчості, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України.